

УДК 378.4(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2024.40.12258>

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Петро Сікорський

*Національний університет “Львівська політехніка”,
вул. С. Бандери, 12, Львів, Україна, UA–79013
ORCID ID 0000-0003-2648-0148,
vpel@email.ua*

Критично аналізовано хід і проміжні результати реформування середньої освіти за концепцією “Нова українська школа”. Проведено активний пошук причин, чому реформування середньої освіти не виконує тих цільових установок і завдань щодо забезпечення високої якості навчальних досягнень суб’єктів учіння на всіх освітніх ланках.

Обґрунтовано, що однією із важливих причин невисоких освітніх результатів нинішньої освіти є намагання реформувати відокремлено середню освіту від професійної та вищої. Крім того, укладачі концепції “Нова українська школа” намагалися механічно перенести досвід функціонування освітніх систем розвинених країн (Фінляндія, Польща, Німеччина) на непідготовлений український ґрунт.

Ще однією причиною низьких освітніх результатів учнів середньої школи є намагання укладачів навчальних програм і підручників придумати універсальний навчальний підручник, який би задовольняв усіх учнів. Однак у дітей різні природні задатки і здібності до вивчення тих чи інших предметів, тому потрібно шукати способи реалізації диференційованого підходу не лише в когнітивній складовій, а й у прийомах, методах і формах навчання, а також у навчальних технологіях.

Потрібно удосконалювати зовнішнє незалежне оцінювання, оскільки воно не дає об’єктивних навчальних результатів, а отже, не мотивує учнів шкіл до системного і систематичного навчання. Негативну роль виконує інтернет, у якому подано розв’язання завдань, а також репетиторство. За його допомогою в учнів та їхніх батьків утверджується думка, що не варто прикладати великих зусиль у щоденному навчанні в школі, достатньо на останньому році навчання попрацювати з репетитором і всі проблеми зі ЗНО будуть вирішені.

У зв’язку з війною чимало проблем виникло й у вищих закладах освіти: як у процесі дистанційного навчання спонукати студентів до відвідування занять та активної розумової діяльності під час лекцій чи семінарських (практичних) занять?; як спонукати студентів до систематичної навчальної праці після занять (4–5 год) щодня?; якими контрольними зрізами домогтися об’єктивної перевірки засвоєння студентами навчального матеріалу та ін.?

Ключові слова: освіта, нова українська школа, вища школа, реформування, педагог.

Постановка проблеми. Шостий рік проводиться реформування середньої освіти за концепцією “Нова українська школа”, причому два роки під час повномасштабної війни. Звісно, що повномасштабна війна вносить свої корективи у процес реформування освіти, оскільки сотні тисяч учнів навчаються дистанційно, тисячі шкільних приміщень зруйновані, чимало учнів змушені навчатися за сімейною формою, перебуваючи за кордоном. Однак і в концепції “Нова українська школа”, і в похідних від неї Законах України “Про освіту” і “Про повну загальну середню освіту” є чимало тверджень, які неможливо виконати навіть якби війни не було. Це пов’язано з тим, що укладачі основних документів реформування освіти, з одного боку, намагалися механічно перенести досвід розвитку освіти окремих західних країн на українську освіту (Фінляндія, Польща, Німеччина тощо). Однак апріорі це не дасть очікуваних результатів, оскільки в нас інший менталітет, інші соціально-економічні умови, а в нинішніх умовах ще й повномасштабна війна, тому багато нововведень є штучними і, звісно, не дадуть бажаних результатів. Крім того, у Законі України “Про освіту” немає засадничого принципу реальної освітньої системи – принципу природовідповідності, без якого принцип дитиноцентризму неможливо зреалізувати. Чимало ключових питань перенесено з радянської освіти у Нову українську школу: обов’язкова середня освіта; навчальні плани з великою кількістю навчальних предметів; занадто високий рівень теоретичного матеріалу, домінування теоретичного компоненту над практичним, намаганням лише когнітивною складовою забезпечити диференційований підхід у навчанні тощо. Попрацювавши майже шість років за новими навчальними планами, програмами і підручниками, учителі та батьки б’ють на сполох, оскільки результати навчання у нових умовах не відповідають очікуванню. Тому потрібно оперативно вносити корективи в основні концептуальні положення реформування середньої освіти, беручи до уваги, що не можна реформувати лише одну освітню ланку (середню освіту) без реформування освіти загалом, тобто середню, професійну та вищу школу. Саме з цією метою й підготовлено цю статтю.

Формулювання цілей статті. Головною метою статті є не лише критично аналізувати хід реформування освіти в Україні, а й шукати реальні і дієві шляхи удосконалення концептуальних підходів до реформування освіти з тим, щоб не допустити у підсумку негативного її результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реформування освіти в Україні досліджують багато вчених, серед яких В. Кремень [2], В. Луговий [2; 3; 4], Ж. Таланова [2; 3; 4], Слюсаренко О. М. [3; 4]. Вони досліджують вищу освіту в сучасному світі з тим, щоб запропонувати оптимальні шляхи реформування системи вищої освіти в Україні.

На жаль, вища школа у глибокій кризі. Дистанційне навчання, яке було вимушеним кроком у зв'язку з ковідом і повномасштабною війною, поглибило кризу. Нині МОН України потрібно пропонувати нестандартні рішення і прикладати чимало зусиль, щоб втілити їх у життя [7].

У своїх дослідженнях вчені акцентують увагу, що головним показником ефективності навчання “мають стати не просто сума знань, яку учень засвоїв у процесі навчання в школі або виші, а його здатність до самостійного навчання, до самонавчання, вміння користуватися джерелами і засобами інформації, його здатність постійно підвищувати рівень своєї освіти, потреба вчитися протягом життя, використовувати самостійно отримані знання для вирішення неординарних завдань, проблем і протиріч...” [8].

Отже, найголовнішим завданням реформування освіти, показником її ефективності є мотивація суб'єктів учіння до напруженого навчання, до саморозвитку і самовдосконалення своєї особистості, зрештою, до навчання впродовж життя. Йдеться про духовний світ людини, її внутрішній світ.

У ЄС досліджували вплив освіти на зростання економіки. У результаті отримано переконливі докази того, що підвищення рівня освіти стимулює зростання макроекономічних показників. Зокрема, дані цих досліджень показали, що: а) збільшення набору в середню школу на 1 % приводить до зростання ВВП на душу населення від 1 до 3 % щорічно; б) щорічний приріст людського капіталу на 1 % у вищій освіті забезпечує збільшення темпу зростання ВВП на душу населення на 5,9 % [8].

Середня тривалість навчання постійно зростає в усьому світі (ураховують навчання в школі, бакалавраті, магістратурі, а також навчання в аспірантурі). За період з 1950 по 2010 рр. цей показник збільшився в Японії з 9,11 до 15,0 років; у Франції – з 9,58 до 16,0; у Великобританії – з 10,6 до 16,0; у США – з 11,27 до 16 років. Таку тенденцію доцільно прискорювати і розширювати в Україні, особливо з урахуванням демографічної ситуації, що виникла.

Гостра демографічна проблема позначається на збереженні інтелектуального потенціалу держави. Згідно з рейтингом, складеним на основі даних ЦРУ, Україна розташовується на 122-му місці у світі за тривалістю життя (зі 192-х країн). Очікувана тривалість життя для новонародженого українського хлопчика, за даними ВООЗ, становить усього 62,1 року, для дівчинки – 73,8. Для порівняння, в Японії середня тривалість життя, відповідно, 78,0 і 85,1; у Франції – 77,1 і 84, 1; в Китаї – 71,1 і 74,8 року [8].

Сьогодні відчувається проблема дефіциту фахівців, наприклад, з технічною освітою, яким відводиться головне місце в інноваційному процесі. За даними Державної служби зайнятості, у цей час в Україні інженерів до

20 % від загальної кількості фахівців з вищою освітою. У загальному підсумку за індексом рівня освіти Україна навіть займає 36-те місце серед 177 держав [1].

“На жаль, багаторічна система шкільної освіти наповнює голови учнів великою кількістю фактів, понять, другорядною інформацією, яка не дозволяє учням отримати цілісну картину світу. В результаті учні вивчають все й одразу, витрачають на це багато часу, а ефективності від такого навчання мало” [7].

Отже, українські вчені здебільшого досліджують проблеми реформування тієї чи іншої освітньої ланки (дошкільна, середня, професійна, вища). На наш погляд, потрібно проводити цілісно реформування освітньої галузі, оскільки всі її ланки тісно взаємопов'язані.

Виклад основного матеріалу. В Україні протягом усіх років незалежності проводиться реформування освітньої галузі. І це добре. Прийнято нові Закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту” і “Про повну загальну середню освіту”. У цих законах запропоновано деякі нові методологічні підходи до провадження освіти в Україні. Однак, на превеликий жаль, у цих законах немає фундаментального методологічного принципу розвитку освіти, яким є принцип природовідповідності. Нагадаємо, що чимало соціальних процесів, у тім числі освітніх, підпорядковується закону нормального розподілу Гаусса. Цей закон є теоретичною основою принципу природовідповідності. Згідно із законом нормального розподілу Гаусса народжується 2–3 % обдарованих дітей, 16–18 % – здібних. Оскільки крива нормального розподілу Гаусса є симетричною, тому мало би народжуватися 2–3 % дітей з різними аномаліями (фізичними, психічними тощо), 16–18 % – з низькими інтелектуальними здібностями. Решта дітей народжуються зі середніми розумовими здібностями. На жаль, ще від союзної держави “перекочувала” до наших законів про освіту вимога про те, що кожна дитина зобов'язана здобути середню освіту (ст. 53 Конституції України). Однак, за законом нормального розподілу Гаусса, повноцінну середню освіту можуть здобути 60–70 % дітей, які народжуються. Щоб позбутися формалізму у навчанні дітей, у свій час було запропоновано 12-бальну систему оцінювання, у якій всі оцінки позитивні. Це частково вирішило проблему об'єктивності оцінювання навчальних досягнень учнів. Однак значна частина учнів за своїми інтелектуальними здібностями неспроможна сприймати, розуміти, засвоювати зміст навчальних програм, причому з кожним роком така кількість учнів зростає (ускладнюється і розширюється зміст навчальних програм, збільшується кількість навчальних предметів). Тому залишається невирішеною проблема, як навчати в одному класі учнів, які можуть і хочуть вчитися, і тих, які сидять на уроках і байдикують. Проблема байдикування значної кількості учнів, особливо у

старших класах, піднімав у свій час відомий український педагог В. О. Сухомлинський. У світі давно реалізується диференційований підхід у навчанні. Наприклад, у Бельгії учні всі разом навчаються лише у початковій школі (шість років) і цього очевидно достатньо, щоб розвинути розумові сили кожного учня, вивчити його потреби і можливості. Після закінчення початкової школи учні розподіляються на два потоки: академічний і професійний.

Глибокою диференціацією характеризується навчання у школах Англії, в яких формуються типологічні групи за рівнем розвитку не лише у межах класу, а й з кожного предмета. Крім того, після закінчення кожного класу учні складають іспити, а ті учні, які закінчують базову середню школу, складають не три, як у нас, а 17 іспитів, причому їх проводить незалежна комісія. Екзамени проводяться лише у письмовій формі, і екзаменаційні роботи протягом літа перевіряють незалежні експерти.

Отже, методологічні підходи до формування освітніх систем і процесів у цих країнах мотивують учнів до системного і систематичного навчання, зважаючи на їхні потреби і можливості.

На превеликий жаль, у нашій країні зміни, які приймаються в освіті, здебільшого демотивують учнів до навчання. Наприклад, учні мають право відсидіти в школі 11 років, не докладаючи особливих зусиль у розумовій праці.

Зовнішнє незалежне тестування, яке вводилося з метою подолання хабарництва під час вступу до вищих навчальних закладів, було на той час позитивним явищем і виконало свою місію. Нині ж воно демотивує учнів до системного навчання. Потрібно зазначити, що, подолавши хабарництво під час вступу до ВНЗ, ми розширили його поле під час сесійних випробувань у зв'язку з тим, що до ВНЗ вступає чимало випускників шкіл, які не мають елементарних знань. А нині повномасштабна війна і домінування дистанційного навчання у ВНЗ поглибили ці негативні явища.

МОН України намагалося посилити мотивацію учнів до вивчення математики – фундаменту природничих і технічних ВНЗ, увівши обов'язкове ДПА з математики. Більше третини випускників шкіл за результатами мультимедійного тестування з математики демонструють незадовільні знання. Крім того, потрібно взяти до уваги й те, що не всі випускники шкіл здають математику. А це би значно збільшило кількість випускників шкіл, які не мають елементарних знань з математики.

Крім того, відсоток випускників, які мають незадовільні знання з математики, був би значно більшим, якщо б:

- виключили вгадування і списування під час ЗНО;
- зобов'язали учнів під час виконання тестів закритої форми (1–20) з математики не лише зазначати відповіді, а й розв'язувати відповідні вправи;

– тести закритої форми сформувані так, щоб перевірити рівень сформованості в учнів основних навичок і вмінь з математики (валідність тесту).

Чи потрібне нинішнє зовнішнє незалежне оцінювання випускників шкіл у такому вигляді. На наш погляд, ні. Його потрібно спочатку удосконалити, а згодом запропонувати іншу оцінювальну систему, яка б, з одного боку, спонукала учнів до системного навчання, а з іншого – не дозволяла учням, які не мають елементарних знань, вступати до вищих закладів освіти (сьогодні у зв'язку з війною це дуже актуально). В нинішніх умовах можна було б дозволити педагогічним радам не допускати тих учнів, які навчаються на низькому або середньому рівнях до складання ДПА у формі ЗНО. Такий крок суттєво посилив би мотивацію учнів до системного і систематичного навчання, підніс би роль педагогічної ради школи і водночас суттєво зменшив би роль репетиторства.

На наш погляд, зовнішнє незалежне оцінювання учнів потрібно було спочатку вводити для випускників базових середніх шкіл і тим самим частину учнів, які не можуть і не хочуть навчатися за повною програмою середньої школи, спрямувати на навчання у професійні заклади освіти (сьогодні катастрофічно не вистачає робітників), а це дало б можливість суттєво підняти якість середньої освіти, а отже, і вищої.

У зв'язку з наведеними вище причинами, нині якість вищої освіти є критично низькою. Останні два роки тому сприяв і ковід, і повномасштабна війна, тобто дистанційне навчання студентів. Чи можна підготувати висококваліфікованого лікаря, вчителя, інженера та інших, використовуючи дистанційне навчання? Априорі, ні. Низький рівень фахівців вищої кваліфікації, звісно, не сприятиме ані швидкому закінченню війни, ані подальшому прогресу освіти і науки, ані соціально-економічному розвитку країни загалом.

На наш погляд, щоб якомога більше задовольнити потреби та інтереси учнів, потрібно більше часу виділяти для варіативної складової навчального плану на всіх освітніх ступенях, особливо у 10–11 класах (наприклад, в Англії усі навчальні предмети (а їх аж чотири) у старших класах обирають учні), а в 7–10 класах з восьми предметів – чотири за вибором учнів.

Особистісно орієнтований підхід неможливий без диференційованого підходу, а для його реалізації потрібні різнорівневі підручники. Добре, що в окремих підручниках є різнорівневі завдання (українська мова, математика тощо).

Утім, наші підручники дуже затеоретизовані. З одного боку, декларуємо компетентнісний підхід, а з іншого – домінує теоретичний матеріал. Важливим мотиваційним компонентом у навчанні є іспит. Були часи, коли їх складали всі учні з п'ятого класу. Очевидно, що іспит з того чи

іншого предмета спонукає узагальнити і систематизувати навчальний матеріал не лише в кінці навчального року, а й за допомогою ефективних навчальних технологій системно і систематично повторювати навчальний матеріал упродовж навчального року.

Можна дискутувати, які предмети виносити для складання іспитів у тому чи іншому класі, в якій формі їх провести, однак, апріорі, їх повернення суттєво посилить мотивацію учнів до навчання. Особливо це стосується випускного класу базової середньої освіти. Наприклад, в Англії випускники базової середньої школи складають 17 іспитів.

За результатами зовнішнього незалежного оцінювання випускників базової школи можна розподілити на два потоки: академічний (до 30 %) і професійний (70 %). За таких умов не було б проблем з робітничими кадрами, а результати ЗНО випускників середньої школи не були б такими низькими для їх зарахування до вищих закладів освіти. І кількість вищих навчальних закладів не перевищувала б середніх показників розвинених європейських країн (один університет на один мільйон населення). Добре, що планується реформувати вищу освіту, зокрема укрупнити декілька закладів вищої освіти в один. Це дасть можливість не лише суттєво зменшити кількість закладів вищої освіти і привести її до нормативів у західних розвинених країнах, а й суттєво поліпшити якісний склад науково-педагогічних працівників, а відтак, і якість підготовки фахівців. Потрібно запропонувати ефективний алгоритм інтеграції закладів вищої освіти, який би не викликав супротив першочергово їхніх керівників.

Утім, з 2027 р. планується запровадити систему незалежного оцінювання результатів навчання за курс базової середньої школи. Звісно, що освіта багато втрачатиме від таких запізнілих кроків, а за нею – й економіка.

Чимало проблем виникає у зв'язку із намаганням реформувати старшу школу, а при цьому і структуру освітньої системи загалом. Однак через неможливість узгодженість і продуманість основних нормативно-правових актів реформування структури освітньої системи не проходить безболісно.

Наприклад, доброю справою є утворення потужних опорних середніх закладів освіти в районі і приєднання до них розташованих в деякому околі початкових і базових середніх шкіл у формі філій. Однак через непродуманість цих змін одні базові середні школи стають філіями, а інші – гімназіями. Філії втрачають юридичний статус. Можна було спрогнозувати, що базові середні школи чинитимуть опір (і чинять). І реформа стоятиме на місці. А що робити з іншими базовими середніми школами, які не потрапляють в окіл опорної?

Неузгодженими були між собою й дві нові освітні системи: освітній округ і опорна школа з філіями.

Постановою № 532 від 19.06.2019 р. Кабінет Міністрів України затвердив нове Положення про освітній округ і опорний заклад освіти. Цим Положенням передбачено, що створення опорних закладів освіти, їх філій, а також освітніх округів – це сфера діяльності засновників, тобто районних рад або ОТГ. Однак у цьому Положенні немає правової чіткості і однозначності щодо створення освітнього округу, керівництво ним, його взаємодії з опорним закладом освіти. Твердження, що “з метою врегулювання окремих питань, що виникають під час взаємодії суб’єктів округу, засновники таких суб’єктів можуть укладати цивільно-правові угоди у порядку, визначеному законодавством” [6] не дає відповідей на такі важливі питання:

- освітній округ має центр управління, чи ні?
- центром освітнього округу є опорний заклад освіти, чи ні?
- хто керує освітнім округом: керівник опорного закладу освіти, чи окремих керівників тощо.

Ця ідея, тобто утворення освітніх округів, які б об’єднували навколо опорного закладу освіти (ліцею) заклади освіти I–II ст., народні доми, бібліотеки, позашкільні заклади освіти, дошкільні заклади освіти, в теперішніх умовах є дуже актуальною. Освітні округи мали б суміщатися зі старостинськими округами. Нині МОН України прикладає значні зусилля для того, щоб підняти престиж вищих навчальних закладів освіти у рейтингу світових університетів. З цією метою вимагають від наукових і науково-педагогічних працівників публікацій результатів наукових досліджень у журналах з науково-метричними базами Scopus чи Web of Science. Вищі навчальні заклади освіти на виконання цієї вимоги доводять планові показники щодо обов’язкового опублікування наукових статей у цих журналах. Не важко, використовуючи прогностичне мислення, передбачити хід подальших подій: комерціалізація публікацій (вартість публікації у журналі з науковою базою Scopus становить 10–15 тис. грн, створення спеціальних фірм, які готуватимуть і публікуватимуть наукові статті у цих журналах на замовлення, організація змагання між викладачами, кафедрами, факультетами щодо більшої кількості наукових статей, опублікованих у журналах з науковими базами Scopus чи Web of Science тощо).

Про якість наукових досліджень не йдеться, лише кількісні показники. Чи розвиватиметься у таких умовах українська наука? Очевидно, що ні. У науковій роботі важливими є не так кількісні, як якісні показники, тобто результати наукових досліджень.

Неправильно і несправедливо, коли результати наукових досліджень, опубліковані англійською мовою, оцінюються удвічі і більше кількістю балів, ніж українською. Керуємось тим, що результати наукових досліджень потрібні насамперед нашим ученим, нашій країні. Крім того, чимало потужних учених старшого покоління або не вивчали англійської мови, або

не володіють нею досконало, проте результати їхніх досліджень заслуговують на увагу. Звісно, що нинішній час потребує досконалого володіння англійською мовою якомога більшою частиною випускників середніх і вищих закладів освіти. І для цього вже задіяно певні стимули і мотиваційні механізми. Можна запропонувати ще більше прийомів і методів мотивації суб'єктів учіння до вивчення англійської мови (обов'язкове ЗНО з англійської мови; реалізація диференційованого підходу, починаючи з п'ятого класу, і з цією метою збільшення кількості годин на варіативну частину навчального плану та ін.).

Сьогодні простежується катастрофічна ситуація у підготовці педагогічних кадрів. Те, що Закон України "Про освіту" пропонує приймати керівникам шкіл фахівців з будь-якою вищою освітою на посаду вчителя терміном на рік з наступним складанням відповідних кваліфікаційних екзаменів, не витримує критики. Краще було б створити потрібні умови (висока стипендія, висока майбутня зарплата), щоб найбільш талановиті випускники шкіл обирали для себе професію вчителя, викладача.

Війна, яка вже принесла Україні багато лиха, має низку причин: недосконале законодавство, неефективне управління, корупція, неякісна приватизація великих підприємств, російська п'ята колона, в тім числі церква московського патріархату, засилля російської мови в освіті і науці, домінування російськомовного інформаційного простору тощо. Війна розбалансувала освіту, сотні тисяч учнів не навчаються або навчаються дистанційно, використовуються індивідуальні форми навчання, ефективність яких близька до нуля. Нині МОН України намагається утворити центри для повноцінного дистанційного навчання учнів, які перебувають за кордоном. Таке навчання можна організувати або після обіду для тих учнів, які до обіду навчаються очно в школах зарубіжних країн, або зранку, якщо учні навчатимуться лише в українських школах. Звичайно, це краще, ніж нічого не робити, проте від занепаду нашу освіту не врятує. Потрібно змобілізувати усі внутрішні і зовнішні сили і ресурси, щоб якомога швидше закінчити війну і почати відбудовувати зруйновані міста і села, зокрема заклади освіти.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо: нині українська освіта і наука є у глибокій кризі. На жаль, не всі заходи, які пропонувало МОН України, стимулюють учнів та студентів до системного і систематичного навчання, а талановиту студентську молодь – до наукової роботи. Потрібно більш оперативно вносити зміни у процес реформування освіти, які б піднесли і престиж педагогічної праці, і здобуття молоддю високих вершин в освіті і науці.

Пропонуємо МОН України:

- удосконалити організацію навчання учнів з особливими потребами, диференціювати фінансування, беручи до уваги інтелектуальні можливості дітей;
- дозволити навчати учнів з низькими розумовими здібностями в різновікових класах, затвердити відповідне положення;
- організувати підготовку, видання і централізоване постачання:
  - а) розвивальних матеріалів для дошкільних закладів і початкової школи;
  - в) різнорівневих навчальних програм і підручників, нових додаткових навчальних посібників для учнів 5–9 класів, спецкурсів та факультативних курсів для учнів 10–12 класів;
- затвердити дієві заходи щодо суттєвого поліпшення якості середньої освіти і тим самим нівелювати роль репетиторства у підготовці випускників шкіл до зовнішнього незалежного оцінювання (оптимізація мережі середніх закладів освіти, обов'язкове профільне навчання, затвердження нового Положення про профільне навчання, програм для проходження зовнішнього незалежного оцінювання випускниками базових і повних середніх шкіл, підготовка посібників для ЗНО з переліком основних запитань і завдань тощо);
- доопрацювати навчальні плани шкіл, зменшити кількість навчальних предметів у базовій та середній старшій школі до 10–12, використовуючи дидактичну інтеграцію споріднених предметів;
- прийняти нову методологію формування Типових навчальних планів:
  - а) збільшити кількість годин для варіативної частини навчального плану (у 5–9 класах 30 % від загальної кількості годин, а в старших класах – 50 %);
  - б) з метою якомога повнішої реалізації профільного навчання, його диференціації кількість навчальних годин у старших класах, що фінансується, доцільно визначати залежно від кількості учнів у класі (більша кількість годин дасть можливість поділити клас на більшу кількість підгруп (3–4) і тим самим якомога повніше задовольнити потреби учнів у поглибленні вивчення одного й того самого предмета або групи профільних предметів): якщо кількість учнів у кожному 10–11 класах – 20; 25; 30 і більше, то відповідна кількість тижневих годин для фінансування може бути такою: 3; 42; 44;
- структурувати цикл профільних предметів на дві складові: інваріантну і варіативну. Затвердити інваріантну частину у складі таких предметів: українська мова, історія України, інформатика, іноземна мова. Варіативна частина профільних предметів залежатиме

від назви профілю. Наприклад, хімія і біологія — для біологічного профілю, математика і фізика — для математичного профілю;

- ввести до інваріативної частини навчального плану шкіл предмет “Українознавство”, зінтегрувавши у нього такі невеликі за обсягом предмети, як: “Громадянська освіта”, “Християнська етика”, “Екологія”, “Основи здоров’я”, “Основні риси і якості особистості” тощо;
- організувати підготовку і видання посібників для національного виховання учнів 1–12 класів, узявши за основу посібники, підготовлені рідношкільниками для 5–11 класів;
- ініціювати внесення змін до Закону України “Про освіту” в частині, що стосується перейменування базових середніх шкіл на гімназії, а старших — на ліцей (назву базової середньої школи залишити без зміни, а старша середня школа може функціонувати як ліцей чи гімназія);
- оптимізувати мережу середніх закладів освіти, взявши за основу таку оптимальну кількість учнів для повноцінного фінансування державою початкової, базової середньої та повної середньої школи:
- початкова — 20 учнів і більше; базова середня — 100 учнів і більше; старша середня (ліцей, гімназія, 10–12 класи) — 300 учнів і більше.
- визначити мінімальну кількість учнів у кожному 10–12 класах — не менше 100 учнів, тобто по чотири паралельні класи;
- затвердити нове Положення про профільне навчання учнів 10–12 класів середніх загальноосвітніх закладів освіти;
- затвердити нове Положення про організацію державної атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання випускників середніх закладів освіти і зарахування їх до вищих навчальних закладів України. Удосконалити процедуру проведення зовнішнього незалежного тестування випускників базових і повних середніх шкіл;
- організувати видання програмних творів української художньої літератури (серія “Шкільна бібліотека”) для учнів 10–12 класів, а також для позакласного читання і централізовано забезпечити ними шкільні бібліотеки з розрахунку: одна книга для трьох учнів.

1. Гришнова О. А. Людський розвиток : навч. Посібник. Київ: КНЕУ, 2006. 227 с.

2. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух ПЮ., Таланова Ж. В. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2022. № 4(1).

3. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Моніторинг, мотивація, мобілізація задля конкурентоспроможності університетів України: механізми реалізації : за матер. доп. на методологічному семінарі НАПН України “Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України” 19 листопада 2020 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. № 2(2). С. 1–9.

4. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Нові уроки лідерства для України від Шанхайського рейтингу 2018 року. Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. 2018. № 3. С. 5–22.

5. Положення про освітній округ і опорний заклад. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/polozhennya-pro-osvitnij-okrug-i-opornij-zaklad-osviti-uzgodzheno-z-zakonodavstvom-rishennya-uryadu>.

6. Сиченко В. В., Рибкіна С. О. Проблеми системи вищої освіти в Україні та шляхи їх вирішення в післявоєнний період. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/23.pdf.

7. Старших класів більше не буде? Як зміниться система шкільної освіти у найближчі роки. URL: https://znayshov.com/News/Details/starshykh_klasiv_bilshe_ne_bude_Yak_zminyt_sia_systema_shkilnoi_osvity_u_naiblyzhchi_roky.

8. Татарінов В. В., Татарінов В. С. Реформи вищої освіти та проблеми їх реалізації в Україні. Академічний огляд. 2020. № 1 (52). URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/7.pdf>.

References

1. Hryshnova, O. A. (2006). *Liuds'kyj rozvytok : navch. posibnyk*. Kyiv: KNEU.

2. Kremen', V. H., Luhovyj, V. I., Saukh, P. Yu., Talanova, Zh. V. (2022). Merezha derzhavnykh zakladiv vyschoi osvity Ukrainy: analitychnyj ohliad konkurentospromozhnosti. *Visnyk Natsional'noi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 4(1).

3. Luhovyj, V. I., Sliusarenko, O. M., Talanova, Zh. V. (2020). Monitorynh, motyvatsiia, mobilizatsiia zadlia konkurentospromozhnosti universytetiv Ukrainy: mekhanizmy realizatsii : za mater. dop. na metodolohichnomu seminarі NAPN Ukrainy “Shliakhy i mekhanizmy pidvyschennia konkurentospromozhnosti universytetiv Ukrainy” 19 lystopada 2020 r. *Visnyk Natsional'noi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 2(2), 1–9.

4. Luhovyj, V. I., Sliusarenko, O. M., Talanova, Zh. V. (2018). Novi uroky liderstva dlia Ukrainy vid Shankhajs'koho rejtynhu 2018 roku. *Pedahohika i psykholohiia. Visn. NAPN Ukrainy*, 3, 5–22.

5. Polozhennia pro osvritnij okruh i opornyj zaklad. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/polozhennia-pro-osvritnij-okruh-i-opornyj-zaklad-osviti-uzgodzhenoz-zakonodavstvovom-rishennia-uriadu>.

6. Sychenko, V. V. Rybkina, S. O. (2022). Problemy systemy vyschoi osvity v ukraini ta shliakhy ikh vyrishennia v pisliavoiennyj period. Retrieved from https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/23.pdf.

7. Starshykh klasiv bil'she ne bude? Yak zminyt'sia systema shkil'noi osvity u najblyzhchi roky. Retrieved from https://znayshov.tsom/Nevs/Details/starshykh_klasiv_bilshe_ne_bude_Yak_zminyt_sia_systema_shkilnoi_osvity_u_naiblyzhchi_roky.

8. Tatarinov, V. V., Tatarinov, V. S. (2020). Reformy vyschoi osvity ta problemy ikh realizatsii v Ukraini. *Akademichnyj ohliad, 1 (52)*. Retrieved from <https://atsadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2020/1/7.pdf>.

Стаття: надійшла до редколегії 14.04.2024

доопрацьована 20.04.2024

прийнята до друку 28.04.2024

PROBLEMS OF REFORMING EDUCATION IN UKRAINE DURING THE WAR

Petro Sikorsky

*Lviv Polytechnic National University,
St. Bandery Str., 12, Lviv, Ukraine, UA-79013
vpel@email.ua*

The scientific article critically analyzes the course and intermediate results of the reform of secondary education according to the concept of “New Ukrainian School”. There is an active search for the reasons why the reform of secondary education does not fulfill the goals and objectives of ensuring high-quality educational achievements in subjects of learning at all educational levels.

It is substantiated that one of the important reasons for the low educational results of current education is the attempt to reform secondary education separately from professional and higher education. In addition, the founders of the “New Ukrainian School” concept tried to mechanically transfer the experience of the functioning of the educational systems of developed countries (Finland, Poland, Germany) to the unprepared Ukrainian soil.

Another reason for the low educational results demonstrated by secondary school students is the effort of the compilers of educational programs and textbooks to come up with a universal textbook that would satisfy all students. However, children have different natural aptitudes and abilities for learning certain subjects, so it is necessary to find ways to

implement a differentiated approach not only in the cognitive component but also in techniques, methods, and forms of learning, as well as in educational technologies.

It is necessary to improve external independent assessment, as it does not provide for objective educational results, and therefore does not motivate school students to systemic and systematic learning. A negative role is played by the Internet, which provides solutions to problems, as well as tutoring. With its help, students and their parents get the idea that it is not necessary to make great efforts in daily studies at school, it is enough to work with a tutor during the last year of study, and all problems with external examinations will be solved.

In connection with the war, many problems also arose in higher education institutions: how to encourage students to attend classes during distance learning and to engage in active mental activity during lectures or seminars (practical) classes; how to motivate students to systematically study and do homework after classes (4–5 hours) every day; what control units can be used to achieve an objective assessment of the students' mastering of educational material, etc.

Keywords: education, New Ukrainian school, higher school, reformation, teacher.